

רבי שאול לנדא אב"ד קראקא לרבי זאב וואלף פרנקל אב"ד פשעוורסק, תר"ד, תשובה בענין מלבושי נכרים

גאון וקדוש היה רבי שאול ברבי שמואל לנדא אב"ד קראקא. מגזע תרשישים נכד רבי שאול אב"ד פשדבורז וצאצא לרבן של ישראל הרבי ר' העשיל. משחר נעוריו (נולד תק"ן) כולו קודש לה', פרוש וסגפן, כמעט ולא אכל מאומה, ומיום עמדו על דעתו לא ישן יותר משתי שעות ביממה. חמשים שנה שפט את עדת קראקא ולא פסקה הוראה מתוך ביתו מבוקר עד ערב מרוב השאלות אשר באו לפניו. מעולם לא נטל שכר מן הדיינות ומן הפשרות ומן קופת הקהל, שונא מתנות בתכלית ומכספו פזר נתן לאביונים (אמיד היה). את עדת קראקא נהג בחכמה יתירה "כי מלבד קדושתו וחסידותו היה חכם מדיני יועץ ונשוא פנים, לבו לב אמיץ בגבורים ולא ישוב מפני כל, רבים יאותו לאורו וגדולי הדור היו משכימים לפתחו ושואלים בעצתו, ומהם הגאון החסיד רבי חיים מצאנז, הגאון בעל שואל ומשיב מלבוב והגאון רצ"ה חיות מזולקווא וכולם היו משתוקקים לראות פניו כראות פני אלקים" ("כלילת יופי").

ועם כל זאת לא נמלט מן המחלוקת, בימיו נחלקה עדת קראקא לשני מחנות, שני בתי דין כיהנו באותה עת ובראש המחנה השני עמד הגאון רבי דובעריש מייזליש לימים אב"ד ווארשא.

רבי שאול רפאל לנדא "שר התורה, מנורה הטהורה, ראוי שתהי' עליו שכינה שורה" (לשון בן עירו הרמ"מ קרענגיל, שה"ג השלם בערכו) נלב"ע בקראקא בליל ש"ק כ"ח בסיון תרי"ד.

רבי שאול בא במו"מ של הלכה עם גדולי דורו כמהר"מ בנעט והחתם סופר (ראה שו"ת חת"ס או"ח ואה"ע), לפנינו תשובה בהלכה אותה שלח לרבי זאב וואלף פרענקל אב"ד פשעוורסק בשנת תר"ד בנידון גזירת המלבושים. אותה עת רצתה המלכות לגזור כי כל יהודי שלא יחליף את מלבושו המסורתי במשך ג' שנים לפחות לא יוכל לשאת אשה קודם היותו בן שלשים שנה, בתשובה אוסר רבי שאול בתוקף את החלפת הלבוש, גם

רז"ו פרענקל היה עמו באותה דעה. ראה תשובתו לרבי שאול בספרו שו"ת "משיב כהלכה" יו"ד סימן ז', ותשובתו לרבי אברהם יענר רב"ד בקראקא שם סימן ח'. חשיבות יתירה לתשובה שלפנינו הנדפסת מכת"י שממנה יכולים אנו לעמוד יפה על דברי ה"משיב כהלכה".

ומעט על הרז"ו פרענקל "מגאוני ארץ" (לשון הגאון בעל "נפש חיה" בהסכמה לספר), נולד בלינסק (תק"מ בערך) לאביר הגביר רבי בנימין ובה קנה את תורתו מפי רבה הרמ"מ רובין (אבי הצדיק רבי נפתלי מרופשיץ) בהגיעו לפרקו לקחו לחתן רבי יעקב אב"ד קוטילברג חתן הרבי ר' שמעלקה מניקולשבורג. בצעירותו כיהן כאב"ד פשעוורסק על שמה נקרא כל ימיו אף שבגיל צעיר פרש מן הרבנות והתישב ברישא שם הרביץ תורה למופלגים חריפים. זכה לתורה וגדולה ונודע כבעל צדקה כביר. הסתופף בצל צדיקים כהחזקה מלובלין ורבי מנחם מנדל מרימינוב. אף לעת זקנה לא הניח את דרכו והסתופף בצל ה"שר שלום" מבעלז ורצ"ה משרת מרימינוב.

אוצר החכמה!

רבי אברהם זאב וואלף פרענקל נסתלק בר"ח שבט תר"ט. כך כותב עליו לאחר שנים רבות רבי צבי הירש אורנשטיין אב"ד לבוב: "האדם הגדול בענקים, הגאון המפורסם בתורת צדקתו ויראתו, חריף ובקי בכל חדרי תורה, פאר דורו ובין גאוני זמנו היה נמנה" (הסכמה להדפסת "משיב כהלכה", תרמ"ה).

אוצר החכמה

תשובה מקראית מביד' לחרב מרה וזו פירענקיל אבדיק פערשטוארסק

הרמבים פיא מעיז כ' ודיל אין חילבין בחוקות הנשים ולא מרמין לחם בר ע"ש, ושם במגדול עוז מביא הכל בשם הספרי וכו' וכדברי הנביאי ופקדתי בר ע"ש, וגלעניד כיוון שדרמבים מביא ג"כ הכותב ואבדיל אחכם בר' והכתוב נאמר גם והבדלתם בין הבהמה הטהורה כו' מוכח שרעת הרמבים שאין מרמין לחם לא במלבוש היינו בבדי שלא יתקרב ויבואו עיז לעמוד בלאו על בחוקותיהם. ועוד יבא עיז לשאר איסורין. ויעבור על ואבדיל אחכם ג"כ, ולכן מביא ג"כ הפסוק השמר לך פן תוקש הייט לאו דווקא ע"ז אלא פן תוקש בשאר איסורין והיינו פן תוקש באיסורין. וגם פן תדרוש ונמסר את אלהיהם. והנה הלא בחוקותיהם נא' על חוק עיז ועל דרכי האמורי וגם על חק נברים אפי' שלא לשם עיז כמבואר בסנהדרין דף ג"ב פתוס' דיה אלא וכו' וגם אפילו חק הכל ושמות במבואר בעיז דף י"א בתוס' דיה ולא חוקה היא וכו'.

והנה בסנהדרין שם דף ג"ב במתני' ר"י אומר ניחול הוא זה אלא כו'. תני' אמר לחן ר"י אף אני יודע בר ע"ש. הרי חיון מרחם אע"ג דבקופין אין מיתה מנוולת מוז אפיה סיל לרי' אסור בסיף משום בחוקותיהם. אפי' לרבנן אינו מותר בסיף אלא כיוון דכתוב סיף בקרא ולא מינייהו גמרינן. אבל אי לא הוי כתיב באורייתא אלא מינייהו גמרינן אפי' רבנן מורי' דאסור משום בחוקותיהם. ואע"ג דהתם גבי קופין איכא טעמא רבה דבקופין אין מיתה מנוולת מוז. אפיה אי מינייהו גמרינן הוי אסור בסיף משום בחוקותיהם. נמצא מוכח מפורש משם דאפי' היכי דאיכא טעמא דכיוון דמינייהו גמרינן אסור משום בחוקותיהם. אע"ג דשם אינו משום חק עיז אלא משום חק נברים אפיה אסור משום בחוקותיהם. ופ"ו כמו דלענין סיף וקופין אם לא הוי כתיב באורייתא סיף אלא דמינייהו גמרינן הוי אסור בסיף משום בחוקותיהם. ה"נ במלבושים היכי שהישראלים מינייהו גמרינן אסור להישראלים ללבוש מלבושי נברים משום בחוקותיהם אע"ג שהמלבושי המה שלא לשם עיז. אפיה אסור משום בחוקותיהם כמו גבי סיף וקופין אע"ג דהתם איכ' טעמא כוכ'. ומ"ש סיף מן מלבושי נברי'. כיוון דמינייהו גמרינן. וללמוד מהם אסור משום בחוקותיהם.

והנה לפעניד מידן דידן שגזרו באם ילבוש מלבושי נברי' כמחם ג' שנים יתנו ראשון בכדיג גם מוהריק והרמ"א בירד סי' קע"א סוברי' דאסור כיוון שאין טעם נגלה בנזירה זו. והוא רק חק. והיכי שאין הטעם נגלה גם מוהריק אסור משום בחוקותיהם וכדעת הרמב"ן ח"ל החוקים הם גזירת המלך אשר יחוק במלכותו בלי שמנלה לחם תועלתם עכ"ל. והיינו שיש טעם אלא שאין הטעם נגלה אסור משום בחוקותיהם. ואם הטעם שלהם שגזרו כדי שעיז ירגילו היהודי' אי'ע להתקרב עמהם ולא יהי' מובדלים מהם בכמה ענינים. הלא אסור להישראלים לעשות זה משום בחוקותיהם. וג"כ משום ואבדיל אחכם כמשיב הרמב"ם ח"ל. וגם מן פשטי הכתובי' גבי שלל שכס כ' והחליפו שמלותיהם מלבד הדרש שא' ר"י כל הכמות בכלל ע"ז. אבל פשט הכתוב טובל לומר החליפו שמלותיהם היינו מלבושי נברי'. וגם כתוב והסירו שמלת שבי' מלבד הדרש שבמיתיהם מחקשטות. פשט הכתוב והסירה כו' מלבושי נברים. ונפני' אי ופקדתי על כל הלבושים מלבוש נברים היינו מלבד מלבושי שרים ואין חילל השם גדול מזה. וכיוון שנאז זה כמה מאות שנים וגם עתה פה במדינות הללו כל היהודים לאלפי' ורבבות ת"ל אינם משנים מלבושיהם. ואם ישנו וילבישו מלבושי נברים נראה כמורה לחם חלילה. ומביא ג"כ לדי' פריצות ולעבור על איסורי דרבנן ודאורייתא אשר לנברי' מותר' ולישראלים אסורים אשר רבו מלמנות כאשר אנחנו רואים מהמיעוט אשר המה משנים מן מלבושי הישראלים והלבישו מלבושי נברי' ועל ידי זה המה עושים רבוי איסורים והמה חטאים ורעים ועוברים איסורי' דרבנן ודאורייתא על ידי התקרבותם במלבושי נברים לא כן בשאר המדינות כאשר אבאר.

והנה נוף האיסור של הלאי בחוקותיהם יש בכל מדינה כפי חק אותה המדינה כמו לענין הלאו של לא ילבש גבר וגומר וברמבים פ"ב מעיז כ' ודיל לא תעדה אשה כו' כגון שתשים בראשה מעצפת או כובע או תלבש שריון וכיוצא בה כו' ע"ש וכיפ' העור בירד סי' קפ"ב והרמ"א שם ודיל לא תלבש אשה בגדים המיוחדים לאיש כפי מנהג המקום ההוא ע"כ ומבואר בב"י ורמ"א שם דאפילו בא' מן הבגדים אסור ולוקין אע"פ שניברים בשאר בגדיהם שהוא איש או אשה ע"ש. ובספר יראים עמוד הדי' אות ע"ז כ' ח"ל חילבך יחדר אדם שלא יתקן עצמו בחיקוני הנשים והכל כמנהג המדינה ע"ש. וגבי גילוי הראש כ' הטי' בשו"ע איך סי' חי' סק"ג ודיל וגיל' שיש איסור מא"מ דהיינו כיוון שדחק הוא עבשיו וכו' ע"ש ובש"ע איך מהנאמן מי' ולמן לאונער ח"ל כ' ודיל וכשרכ במדינות אלו שדגברי' נהגו לנלות ראשם והישראלים נוהגים בזה משום צניעות איך החולץ או אפי' היושב בגילוי הראש הרי זה עובר בלאו משום בחוקותיהם ע"ש מכל הדברים ח"ל מוכח שהלאו בחוקותיהם בעניני מנהג הישראלים ובמלבושיהם כפי מנהג של היהודים אשר בכל מדינה ומדינה כפי אשר נהגו וקבילו כן מאבותיהם בין מלבושי נשים ובין מלבושי אנשים יהודיים. ובין מלבושי נשים ואנשים נבריים הכל בכל מדינה כמנהג אבותיהם. ואם ישנו מנהגם היהודית למנהג נברים עובר בלאו.

ובתורה קב"ו ודיל ולא דוקא ללבוש כלאים אלא אפי' בגדי' העשויים מב' או מג' צבעונים או שהם עשויים בציצין וחתיכות בשוליהן ובקצות וכו' שרגילין הנשים בהם וכו' והעושה אותו נראה ככופר כמו בבגדים של שעמ"ז עכ"ל. כיוון שאז ה' טהגים מלבוש

מוצר החכמה

כזה בין הנכרים והיהודים או לא נהגו כן לכן היהודי המענה ללבוש נכרי כזו שובר בלאו, והראש והניי בפי הויב מביאו הרמא בידו סי קניז ודל אבל שלא במקום סכנה כגון שילבש בגדי עמים שלא יכירוהו שהוא יהודי וכו' אמר עב"ל ע"ש.

ובחמדינות אשר זה כמה מאות שני לא נהגו שם היהודים הקבועים שמה להלבוש עצמם בפי מנהגי מלבושי שלטו פה במדינתנו כמו המדינות הרחוקי ממדינתנו אשר היהודי המה מלבושים במלבושי שניי ממלבושינו זה כמה מאות שנים לאו מינייהו קא גמרי או ואבותיהם ואבות אבותיהם הישראלים גדולים בתורה ויראת ד' ישרים צדיקי שומרי התורה והמצוות שככתב ושבע"פ מצוות ראוייתא ודרבנן או המה יודעים היטב דלא מינייהו גמרי מלבושיהם, ולא הי' כזה משום בחוקותיהם, וכמו כן נהגו בכל דור ודור במנהג אבותיהם אשר ידעו בבירור דלא מינייהו גמרי, הלא גם עתה אם יודעים וטראה לעין כל שבמדינות הרחוקים ממדינתנו הגם שהם אינם מלבושים במלבושינו פה במדינתנו יש ביניהם מופלגי תורה ויראי ד' שומרי התורה והמצוות ראוייתא ודרבנן שככתב ושבע"פ כפי אשר אנו מקובלים מהתנאים ואמוראים גאונים ופוסקי הלכו האלפסי והרמב"ם מ' ראשונים ואחרונים כמו במדינתנו, ובענין הלבושים אבותיהם ואבות אבותיהם היו יודעים היטב בבירור דשמה במדינותם לאו מינייהו גמרי מלבושים, לכן המה אינם עוברים על בחוקותיהם כיוון דלאו מינייהו גמרי אבל פה במדינתנו (פולין קטן, ופולין גדול, ליטא, וואלין, ואוקריינא) אשר זה כמה מאות שנה יש לנו מנהג במלבושי היהודי אשר אינם במלבושי הנכרים, ויש לנו זה המנהג מאבותינו ואבות אבותינו, אם ישנו עתה וילבוש מלבושי נכרים המה יעברו ועושים איסור בחוקותיהם כיוון דמינייהו גמרי ועוברים על חילול השם ועל ואבדיל אתכם ועל פן תוקש בגיל, ואי משום גזירה ילבישו מבואר בתה"ד שם ודל והא דאסור לשנות אפי' ערקתא דמסאני היינו דווקא כשמכירין בו שהוא יהודי ורוצים לבטל שיטתו מנהג יהודית ע"ש, ובטור ירד סי קניז כ' לשנות אפי' מנהג שנהג ע"ש, ועב"פ איסורא איכא, ועין בראש וכו' וברמא סי קניז הג"ל, ואסור לישראל לעשות כן, ואם יעשו כן יעברו על כל הג"ל, ואליבא דכל הפוסקי איכא אסורא הלאו של בחוקותיהם ויעברו על ואבדיל וגמרי ופן תוקש בגיל, וגם אנו רואים ויודעים בבירור שדמיטט אשר לבשו במלבושי נכרים אשר המה מילודי מדינתנו שמקטנותם עד גדלם הלבישו א"ע כמנהגינו, המה עוברי על איסורי ראוייתא ודרבנן מחללי שבת והנשים שלהם אינם טובלים מצידתן והמה כועלי נדות מפירי בריה, ובסנהדרין דף ע"ה אריי א' רב מעשה בארם אחד כו' תספר עמו מאחורי הגדר כו' ע"ש, והרמב"ם פ"ה מיסודי התורה כ' ח"ל מי שנתן עינו באישה וחלה כו' שלא יהי בנות ישראל, הפקר ויבואו בדברי אלו לפרוץ בעריות ע"ש.

אוצר החכמה

ובג"ד שניי מלבושים כאלו מביאים להיות בני ישראל ובנות ישראל פורצים בכל האיסורים אשר לנכרים מותרים ולישראל אסורים, והאורני והשרי הנורלי המושלי המה רוצים דווקא שכל אחד ואחד ואחת ואחת אנשים ונשים יחזיקו כל אחד בדתם, והישראלים יחזיקו ויאמנו להחזיק לעשות בכל אשר מסור לנו ע"פ דת תהיך כפי אשר נהגו אבותינו ואבות אבותינו בכל מדינה כמנהגה בדת היהודית אך השרים והאורנים המושלים אינם יודעים תורתנו, ואם הי' יודעים אדרבה היו נוהגים כל תוקף ועוז שכל אחד מהישראלים יקיים ויעשה כמצווה עפ"י דתהיך ולא יעברו היהודים על איסורים עפ"י תהיך על חומר האיסורים והלאוין הג"ל.

דברי ידידו כו' שאול לנדא מקראקא

- ד -

רבי יהושע יצחק אייזיק (רבי אייזיל חריף) שפירא אב"ד סלונים, חידושי תורה

"רבי אייזיל חריף", כך נתכנה בדורו רבנו יהושע יצחק אייזיק שפירא אב"ד סלונים וזה זכרו לדברת. אוצר החכמה

בגלובוקה שאצל מינסק עמדה עריסתו של "חריף" זה בשנת תקס"א. אביו רבי יחיאל "צדיק וחסיד מפורסם" (לשון הג"ר משה שפירא אב"ד ריגא בן רבנו, בהקד' ל"עמק יהושע") הסתופף בצילו של הגה"ק רבי אהרן הלוי מסטראשילה תלמידו המובהק של בעל התניא והיה "עוסק בתורה ועבודה, עבודה תמה ויראת ה' אוצרו וכל מעשיו לשם שמים" (בנו רבנו בהקד' ל"עמק יהושע"). "מופלג בתורה" היה רבי יחיאל (שם) ומפיו קנה רבנו תורה בטל ילדותו. עודו רך ממש וכבר יושב העילוי ה"חריף" בישיבה שבקלויז "בלומקעס" הנודע שבמינסק בחברת גדולים מופלגים וקונה תורה מפי הגאון החריף רבי אברהם דואריצער ראש הישיבה. רבי יצחק פזין מנגידי מינסק לוקחו לחתן עבור בתו היחידה וסומכו על שלחנו. שקידתו פלא, מהירות תפיסתו וכוח זכרונם פלאיים, עודו אברך צעיר ושני התלמודים שגורים על לשונו ומונחים אצלו כבקופסא.

אותם ימים כבר כסתו מוטלת בין גדולי מינסק כרבי יהודה ליב די בוטין המד"א, רבי ישראל מיכל ישורון הר"מ דביהמ"ד הגדול ורבי אברהם בעל "משכיל לאיתן" ושמו יוצא לתהלה.

כבן עשרים (תקפ"א) מתכהן רבי אייזיל ברבנות קאלוואריא, בעיר זו בה חי בדחקות רבה (על חותנו נהפך הגלגל) הוא מוציא לאור את ספרו הראשון "עמק יהושע", ספר זה אשר הוציא למחברו מוניטין כ"שאגת אריה השני" זכה למהדורות רבות. לאחר שנים הוא מתכהן ברבנות קוטנא שבפולין, כהונתו זו לא אורכת זמן רב, יש שכתבו כי לא נחה דעתו ולא הסתגל לאורחותיהם של בני פולין, הוא עובר לטיקטין בה הוא מוציא לאור את ספרו השני "נחלת יהושע" העשוי כמתכונתו של הראשון.

בשנת תרי"ג הוא נקרא על ידי עדת סלונים לעלות על כס רבנותה עליו ישבו גדולי עולם. כאן הוא כבר נמנה על גדולי דורו ועדתו מתהדרת באיצטליתו. בעיר זו הוציא לאור את יתר ספריו: "אבי הנחל" (תרט"ו),